

сы: комплектование, учет, обслуживание // Библиография. – 2003. – № 1. – С. 107–113.

17. <http://www.v-zool.kiev.ua/>.

18. <http://www.history.org.ua/journal/index.htm>.

19. http://fntr.ilt.kharkov.ua/fnt_r.html.

20. <http://www.nbu.gov.ua/ellib/Crimea/index.html>.

21. <http://www.nbu.gov.ua/eb/e-journals.html>.

22. <http://194.44.105.98/portal/Navigator.html>.

УДК 026:001.4

Юрій ТКАЧЕНКО,

провідний бібліотекар Центру формування бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ

«Електронні», «цифрові» та «віртуальні» бібліотеки: термінологічні зауваження

Розглянуто вживання термінів, які пов'язані з упровадженням новітніх інформаційних технологій у роботу бібліотек. На основі зарубіжного досвіду здійснено спробу узагальнити визначення та застосування окремих термінів, зокрема таких, як «електронна», «віртуальна» та «цифрова» бібліотека.

К л ю ч о в і с л о в а: бібліотечна термінологія, електронна бібліотека, віртуальна бібліотека, цифрова бібліотека.

Термін «електронні бібліотеки» останнім часом є широко вживаним як в Україні, так і в інших колишніх республіках Радянського Союзу. Це пов'язано з масовим виникненням великої кількості зібрань повнотекстових електронних документів, загальнодоступних через інтернет. Такі зібрання створюються і підтримуються почасти приватними особами-аматорами або установами, не пов'язаними з бібліотечною справою. Такі зібрання почасти створюються без дотримання будь-яких бібліотечних стандартів і є непрофесійними. Переважна більшість цих так званих електронних бібліотек є по суті цифровими (digital), про які буде сказано нижче.

З іншого боку, електронними бібліотеками інколи називають і професійно створені комерційні вебсайти, на яких розміщуються повнотекстові електронні документи (переважно довідкова література, книги та статті з періодичної преси), доступні лише для передплатників або на основі разового платного доступу. Такі електронні бібліотеки по суті ближчі до компаній-продавців баз даних (database companies), оскільки бібліотека, перш за все, це – установа, яка надає вільний доступ до інформації для певної категорії читачів, це – некомерційна установа. В обох випадках, як з аматорськими, так і з комерційними «електронними бібліотеками», ми маємо справу, без сумніву, з неакадемічними зібраннями електронних текстів.

Заслуговує на увагу визначення різниці між електронними, цифровими та віртуальними бібліотеками, запропоноване Роєм Тенантом: **Бібліотека** –

це організована колекція носіїв інформації у різних форматах (книги, журнали, відеозаписи, компакт-диски тощо) разом із відповідним обслуговуванням, яке робить ці носії доступними для певної групи користувачів. Це – не колекція комп'ютерних програм, принаймні у даному контексті.

Електронна бібліотека – це бібліотека, яка складається з електронних матеріалів та послуг. Електронні матеріали можуть включати як усі цифрові матеріали, так і різноманітні аналогові, які вимагають окремого обладнання для перегляду. Наприклад, відеозаписи в аналоговому форматі вимагають спеціального електронного обладнання для перегляду. Таким чином, термін «електронна бібліотека» включає всі матеріали, які можуть зберігатися «цифровою бібліотекою», і є більш містким. Проте цей термін вийшов з моди.

Цифрова бібліотека – це бібліотека, яка складається та обслуговує цифровими матеріалами. Цифрові матеріали – це матеріали, які зберігаються, обробляються та передаються через цифрове (бінарне) обладнання та мережі. Цифрові послуги – це послуги (такі як, скажімо, довідкове обслуговування), які надаються у цифровому вигляді, через комп'ютерні мережі. Одним із найкращих прикладів цифрової бібліотеки є колекція «Американська пам'ять» Бібліотеки Конгресу США.

Як цифрові, так і електронні бібліотеки можуть бути **віртуальними**. Це означає, що дана бібліотека не існує «в реальній житті». Наприклад, віртуальна бібліотека може складатися з матеріалів різноманітних окремих бібліотек, які організовані

у віртуальному просторі за допомогою комп'ютерів та комп'ютерних мереж. Одним із найкращих прикладів віртуальної бібліотеки є Мережева бібліотека технічних доповідей з комп'ютерних наук¹.

На нашу думку, ці визначення, хоч і дають певне уявлення про різницю між електронними, цифровими та віртуальними бібліотеками, на даний момент є дещо застарілими, оскільки самі ці поняття з часом змінюються, еволюціонують. Так, скажімо, термін «електронна бібліотека» є більш широким та інколи вживається просто як синонім до «цифрової» чи «віртуальної». Це призводить до розмивання його змісту та незручностей у використанні.

Слід також зазначити, що термін «електронна бібліотека» сьогодні не є широко вживаним в англomовному середовищі. Так, за результатами пошуку в інтернеті з використанням різноманітних пошукових систем (Google, All the web тощо) згаданий термін в англomовних електронних матеріалах зустрічається близько 500 тис. разів, у той час, як термін «віртуальна бібліотека» – приблизно 1 млн 500 тис., а на різноманітні цифрові бібліотеки існує близько 2 млн 500 тис. посилань. (Для порівняння: у 1996 р. таких згадок про цифрові бібліотеки було лише 20 тис.²) Звичайно, це свідчить не лише про значний розвиток та розповсюдження цифрових бібліотек, а і про розвиток інтернету як такого. Тому ми не вживатимемо термін «електронна бібліотека», а розглянемо переважно академічні цифрові та віртуальні бібліотеки, які протягом останніх десяти років були створені у державах Заходу та практично на всій території Сполучених Штатів.

Базуючись на власному досвіді роботи з цифровими та віртуальними бібліотеками США, вважаємо за необхідне привернути увагу до певних особливостей, притаманних першим і другим. Так, **цифрові бібліотеки** – це, переважно, зібрання повнотекстових документів (книг, статей тощо), ілюстрацій, фотографій та звукозаписів у форматі, доступному для використання будь-яким користувачем персонального комп'ютера через інтернет. Як правило, оригінали документів, представлених у цифровій бібліотеці, знаходяться у фондах однієї чи кількох бібліотек, які підтримують веб-сайт із

цифровими копіями. Цифрові бібліотеки зазвичай є загальнодоступними, тобто не вимагають спеціальної реєстрації для отримання тих чи інших матеріалів. У цифрових бібліотеках зберігаються як правило, історичні документи та класичні твори, на які не поширюються обмеження міжнародного законодавства про авторське право (копірайт). Цифрові бібліотеки, як правило, створюються об'єднаннями (консорціумами) освітніх та культурних установ із метою покращання їхньої роботи. Окрім уже згаданої «Американської пам'яті» Бібліотеки Конгресу США, яскравим прикладом цифрової бібліотеки може слугувати «кентуккіана» – зібрання текстів, ілюстрацій та звукозаписів з історії штату Кентуккі³.

Отже, **цифрова бібліотека** – це організована колекція відібраних цифрових ресурсів, створена для підтримки наукової, дослідної та викладацької роботи. Завдяки використанню відповідних технологічних стандартів, цифрова бібліотека створена для полегшення пошуку та безперервного доступу до цифрових ресурсів⁴.

Якщо цифрові бібліотеки – це, головним чином, зібрання історичних документів, краєзнавчих матеріалів та класичних творів, то необхідність створення **віртуальних бібліотек** була викликана зовсім іншими причинами.

У зв'язку з масовим переходом на комп'ютерні технології практично всі книги, журнали та газети існують сьогодні в електронному вигляді, чим і скористалися комерційні компанії, які спеціалізуються на формуванні баз даних. Такі загальновідомі компанії, як EBSCO (багатопрфільна) або Lexus-Nexus (юридична література) намагаються придбати авторське право на якомога більшу частину електронних копій книг, журналів та газет. Вони продають обмежений у часі доступ до створених таким чином баз даних як установам, так і приватним особам.

Звичайно, такі бази даних коштують недешево, і далеко не кожна бібліотека може дозволити собі її придбати. Віртуальні бібліотеки різними шляхами вирішують цю проблему: декілька бібліотек об'єднуються в консорціум і купують певну кількість баз даних для спільного користування. У цьому випадку доступ до інформації є обмеженим. Скажімо, щоб користуватися віртуальною бібліотекою штату Алабама, необхідно бути постійним

¹ *Tennant Roy. Digital v. Electronic v. Virtual Libraries. Berkeley digital library // <http://sunsite.berkeley.edu/mydefinitions.html>.*

² *Harter Stephen P. What is a Digital Library? Definitions, Content, and Issues // KOLISS DL '96: International Conference on Digital Libraries and Information Services for the 21st Century, September 10–13, 1996, Seoul, Korea.*

³ *Kentuckiana digital library definition // <http://www.kyvl.org/kentuckiana/>.*

⁴ *Kentuckiana digital library definition // <http://www.kyvl.org/kentuckiana/>.*

мешканцем штату та подати заявку на отримання паролю доступу, який поновлюється щороку. Для того, щоб скористатися віртуальною бібліотекою штату Кентуккі, яку створюють переважно університети та коледжі, розташовані в цьому штаті, необхідно навчатися або працювати в одному з цих навчальних закладів.

Таким чином, слід констатувати, що термін «електронна бібліотека», є надто широким і невизначеним для вживання у професійних колах. До того ж, окремі фахівці вважають його застарілим чи неактуальним⁵. У наукових дослідженнях та

⁵ *Tennant Roy. Digital v. Electronic v. Virtual Libraries. Berkeley digital library // <http://sunsite.berkeley.edu/mydefinitions.html>.*

практичній роботі доцільніше, на нашу думку, користуватися термінами «цифрова бібліотека» як впорядковане зібрання повнотекстових документів, зображень, звукозаписів, на які не поширюються обмеження тиражування, накладені міжнародним законодавством про авторське право, і є доступними для використання широкому колу користувачів через інтернет, та «віртуальна бібліотека» як корпоративне об'єднання академічних, навчальних чи культурних установ, створене для спільного користування комерційними інтернет-ресурсами. Коло користувачів віртуальної бібліотеки є чітко визначеним і обмеженим.

До Дня слов'янської писемності та культури

Міжнародна наукова конференція

«Слов'янство і національно-культурні процеси ХХІ століття»

24–25 травня 2006 року в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського відбудеться міжнародна наукова конференція «Слов'янство і національно-культурні процеси ХХІ століття», присвячена Дню слов'янської писемності та культури.

Організатори заходу – Національна академія наук України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Український комітет славистів, Інститут історії України НАН України, Інститут археології НАН України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Інститут української мови НАН України, Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Міжнародна наукова конференція проходитиме у формі пленарного та секційного засідань і круглих столів на теми:

▲ Слов'янська мова, література, фольклор: історичний розвиток, спільність і самобутність.

▲ Духовна спадщина слов'ян у контексті третього тисячоліття.

▲ Слов'янська археологічна спадщина в контексті всесвітнього культурного надбання людства.

▲ Іван Франко і слов'янські культури (до 150-річчя від дня народження).

▲ Ізборник 1076 року – видатна пам'ятка давньоруської культури (930 років від часу створення).

25 травня 2006 року відбудуться Книгознавчі читання, присвячені 80-річчю відділу стародруків і рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

У рамках конференції працюватимуть книжково-інформаційні виставки:

● Слов'янство і національно-культурні процеси ХХІ століття.

● Іван Франко і слов'янські культури (До 150-річчя від дня народження).

● Ярослав Ісаєвичу – 70.

● Ізборник 1076 року – видатна пам'ятка давньоруської культури (930 років від часу створення).

● Дмитро Ліхачов (100 років від дня народження).

● Відділу стародруків і рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – 80.

Робочі мови конференції: українська, російська, англійська.

Заявку на участь у конференції, доповіді та повідомлення (з анотацією) обсягом не менше 10–12 сторінок тексту через 1,5 інтервали (необхідно додати електронний варіант у форматі RTF, гарнітура Times New Roman, кегль 14) із короткими відомостями про авторів (прізвище, ім'я, по батькові; науковий ступінь, учене звання; посада, місце роботи, телефон, факс, e-mail) надсилати до 3 травня 2006 р. за адресою: Україна, 03039, м. Київ–39, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Факс: (38044) 524-33-98.

E-mail: seredata@yandex.ru.

Матеріали, схвалені редколегією випуску, будуть опубліковані у наукових збірниках.

Тел. для довідок: 524-37-91; 524-81-38.